

Dag 1: Bepakt en bezakt, ... we zijn er klaar voor!!

2 augustus 2010 door leonweijs in [Reisverslag Harrie en Leon, Kumi Farm](#)
Onze reis ziet er als volgt uit:

- Maandag 2 augustus om 18.10 uur van Düsseldorf naar London Heathrow. Om 21.15 uur naar Entebbe Uganda
- Dinsdag 7.45 uur aankomst Entebbe. We worden opgehaald en gaan direct naar Kumi. Reistijd ongeveer 5 uur.
- Woensdag 4 tot en met zondag 8 augustus zijn we in Kumi: gesprekken, veel luisteren en inzichten verzamelen op en rond de farm.
- Maandag 9 augustus reizen we weer terug naar Kampala waar we 2 nachten verblijven in Banda Inns (www.bandainns.com)
- Dinsdag 10 augustus om 8.30 uur afspraak op Makerere University in Kampala, Faculty of Agriculture, Dean Prof. Samuel Kyamanywa. Kennismaking en eerste gesprekken rond mogelijke partnerschap tussen Fontys Venlo en Makerere om te komen tot exchange van studenten waarbij er ook een relatie wordt gelegd naar de Kumi farm.
- Woensdag 11 augustus vliegen we om 9.00 uur weer terug naar London Heathrow en zullen we om 21.20 uur 's avonds weer in Düsseldorf zijn.

Dag 2 .. aankomst Kumi

4 augustus 2010 door leonweijs in [Reisverslag Harrie en Leon, Kumi Farm](#)
Dag 2: Na een nachtje vliegen de ochtendzon op Entebbe.

Maandagmiddag rond 15.00 uur vertrokken uit Horst op weg naar Düsseldorf. Moniek en Els natuurlijk mee voor het uitzwaaien en rond 17.00 uur zochten de dames en heren ieder hun weg: Gate B37 voor Harrie en Leon en de parkeerplaats voor Els en Moniek. Na een tussenlanding op Heathrow dan rond 21.15 uur richting Oeganda. We zouden 's morgens daar aankomen en dan direct door naar Kumi. Lekker efficiënt gereisd want geen overnachting in Kampala nodig.

Met de eerste snuif Afrikaanse lucht keken Harrie en ik elkaar aan: de lol en de jongensachtige spanning van herkenning! ‘Even’ een visumpje regelen à 100 USdollar en dan maar hopen dat onze afspraak er staat. En ja hoor Jozef had zijn bord met twee ietwat verbasterde namen Weijs fier boven zijn hoofd de onze reis naar Kumi kon beginnen. Direct ervaar je de wezenskenmerken van een Oost Afrikaans land: drukte maar wel relaxt, veel handel en zaken maar nog meer toekijkers, kortom het leeft op een speciale manier.

Waar in europa alle wegen naar Rome leiden, leiden die in Oeganda allemaal naar Kampala en je hebt het idee dat ze ook alle 30 miljoen bezig zijn om naar de ene rotonde te rijden! Een afstand van ongeveer 10 km (schatting) kostte ons een slordige twee uur, maar toen kon de (echte) reis beginnen naar Kumi. Jozef aan het stuur geeft van de ene kant rust en soms is deze ‘driver’ een echte Afrikaanse Schumacher!

Onderweg natuurlijk veel te zien, en toch constateer je na 6 uren hobbelen achter in een oude Landcruiser dat er wordt geboerd, getuind, gehandeld, gestookt, gelachen en gegluurd (naar die twee witten in in oude Toyota). Macho-achtig hangen de jonge Oegandese mannen op hun brommers/motors. Vrouwen vegen de ‘stoep’ voor het huis schoon en kinderen in elk dorp lopen met een gekleurd (in elk dorp anders) uniform van en naar school. Ik heb het niet kunnen ontdekken of het nu van of naar was, want de meeste tijd lachten en renden ze langs de kant van de weg. Wel gevaarlijk met onze langs scheurende Schumacher!

Dan eindelijk bij het hospitaal aangekomen waar we werkelijk zeer warm werden ontvangen door Charles (Financial Manager) en Dr John Opolot (directeur/geneesheer). Ze zijn echt blij met ons en zo voelde dat ook wel na ongeveer 100 keer “we are so glad you are here”. Toch is het werkelijk gemeend want de situatie is allesbehalve rooskleurig. Na een goed eerste gesprek over missie, doelen en ambities volgde een complete rondleiding in het hospitaal. Aan de ene kant erg indrukwekkend, maar tegelijkertijd ook weer direct confronterend. Hoezo, slechte gezondheidszorg in Nederland! Het is een uitgebreid terrein met veel gebouwen en er worden allerlei programma’s gedraaid: HIV/AIDS, ondervoeding van jonge kinderen en de educatie aan moeders over voedingsgewoontes, natuurlijk de lapra-community en natuurlijk de ‘moeder en kind’ afdeling van Steffie. En waar we ook kwamen, wie we ook spraken, Steffie is hier echt heilig verklaard! Ongelooflijk wat passie en drive hier kan betekenen.

Afsluitend wil ik graag melden dat ik hoop dat we iets van dat aanstekelijke enthousiasme van Steffie kunnen 'oplopen' hier en dat we in de toekomst in staat zullen zijn om iets vergelijkbaars teweeg te brengen voor de Kumi-farm als Steffie voor het ziekenhuis. Want: volgens John Opolot "the farm is our future".

De dag van morgen gaan we geheel besteden aan een farm-tour. Morgenavond dus meer!

Alice ... bedankt !!

2 augustus 2010 door leonweijns in [Reisverslag Harrie en Leon, Kumi Farm](#)
Omdat ik gisteren alle materialen (prints, verslagen, agenda's etc) van de werkgroep Kumi-farm heb opgeschoond, kwam ik gelukkig nog een mail van Alice Frijns tegen met het telefoonnummer van Father Willem van Leeuwen. Leuk gesprek gehad en hij was geïnteresseerd in verdere gesprekken. Hij kende de situatie, was er al eens geweest en gaat in november weer terug. Ik heb met hem afgesproken om in september een keer verder te spreken. We hebben dan zelf natuurlijk ook een beter beeld.

Dag 3: Een volle dag voor 1061 ha, ... wat een uitdaging !!

5 augustus 2010 door leonweijns in [Reisverslag Harrie en Leon, Kumi Farm](#)
Jammer genoeg begon de dag met het feit dat we de dagelijkse 'prayer' en de staffmeeting misten vanwege miscommunicatie. Dat moeten we dus morgenvroeg goed maken.

Op het ziekenhuisterrein staat een garage waar de tractoren, auto's, bus etc wordt bijgehouden. De niet werkende Massey Ferguson-tractor van de farm stond daar ook, maar helaas te wachten op reparatie. Je kon zien dat de garage in de tijd voor de burgeroorlog een hoop betekende voor de farm en het hospitaal: grote smeerput, grote compressor, ruimte om te werken aan de voertuigen etc. Nu wordt er slechts gelast: oa de bedden van het hospitaal. Omdat de tractor niet werkt wordt het ploegen dus met een ossenspan gedaan. Prima, er wordt geploegd, maar als je de

stukken land ziet en de uitdagingen, is machinaal bewerken een must.

Daarna na het hart van de farm, het hoofdgebouw met het melkstation. We werden direct meegenomen naar hun 'dipping', waar de gehele kudde elke week in bad ging tegen de teken. Een voor een namen de dames en gehoornde heren een ferme duik en zwommen een metertje of 6 à 7 waarna ze weer op het droge kwamen. Momenteel is de kudde 84 runderen waarvan 15 kalfjes en uiteindelijk een 15-tal 'milkers'. Recentelijk zijn 6 nieuwe dieren in Kenia gekocht. Een Jersey Cow die het goed doet in dit klimaat. Kosten 70.000 Keniaans shilling wat staat voor 2 miljoen Oegandese shilling, wat weer gelijk staat aan € 800,-. Men gaat uit van een opbrengst van 20 tot 23 liter melk per dag. Bovendien hebben ze weer 6 nieuwe besteld. Men verwacht deze over een week of 2/3. Een van de nieuwe koeien geeft 12 tot 15 liter. Kortom, de overige dieren produceren zeer weinig. Van de Zebu koeien komt een mok per dag, dus dat zet geen zoden aan de dijk.

Op dit melkstation staat ook een melkkoeler voor honderden liters melk, maar met de huidige dagopbrengst van 50 à 60 liter wordt die natuurlijk niet gebruikt. Eenvoudige handzaaimachientjes, ploegen etc worden bewaard in een oude zeecontainer. Ook een kalverstal bezocht die echter niet echt gebruikt werd. In het kantoor hangt een groot bord waarop in vroeger tijden de hele veestapel werd gemanaged. Voorzichtig zijn ze weer gestart met het gebruik.

1061 ha is een behoorlijke farm dus met de auto zijn we naar verschillende plekken gereden die men ons wil laten zien. Het algemene beeld is echter direct duidelijk. Bijna de gehele oppervlakte is verwilderd tot 'bush', waardoor er dus heel veel werk te verrichten is. In vroeger tijden had men 70 'paddocks' ter beschikking waar men tot 2000 stuks vee hield. Momenteel hebben ze drie paddocks als blok omheind en is men gestart om weidegronden te maken. Bij een tweede melkstation is men gestart met een plaats waar ze permanent vee willen houden (zero-grazing). De waterbak is gestort, de leiding gelegd, maar het dak moet er nog op. In feite staan slechts de 8 palen waarop het dak moet komen en ligt de betonnen vloer. Vandaar een wandeltocht door de weilanden (zeg maar gerust een soort bush waar dus ook allerlei onkruid tot 1 à 2 meter hoog staat). Toch zijn de velden gezaaid met een grassoort, maar als er niet gewied wordt zal dit zich te weinig kunnen ontwikkelen. De arbeidskracht die daarvoor nodig is, kon momenteel niet betaald worden.

Na een flink stuk rijden nog een waterbekken bekeken wat geheel verzand is en waar de dammen eigenlijk volledig weg waren. Om de watervoorziening aan het vee te verbeteren, is restauratie hiervan noodzakelijk. Water overigens is geen probleem. Er ligt een flink meer op aanvaardbare afstand. De farm-grens ligt bijna tegen het meer aan. Ook aan de rand van dit meer staat een waterpompstation die het hospitaal van water voorziet. Indien hiervan kan worden afgetapt is irrigatie ook mogelijk. Ik verwacht wel een flink capaciteitsprobleem. Op de farm zelf overigens liggen nog behoorlijk veel pijpleidingen dus ook de watervoorziening naar grotere kuddes op meer te ontginnen paddocks is mogelijk.

Groente productie of andere gewasteelt gebeurt eigenlijk alleen door personeelsleden van de farm en het ziekenhuis. Echte aanzetten hiertoe zijn er nog nauwelijks door de farm zelf. Ze hebben wel de beste gronden wat dit betreft op het oog, maar op die 500 acres heerst nu de bush.

De laatste noemenswaardige productie is de boomteelt en bosbouw. Men heeft een flink aantal mangoboompjes geplant en naast het veel eerder aangeplante eucalyptus hout, is er ook al flink gedeelt met 'pinetrees' aangeplant. De behoefte aan hout is dus geheel gedekt. Om alle omheiningen etc ook te kunnen uitvoeren is veel hout nodig. De 'nursery' echter zou wel een opknopbeurt kunnen gebruiken. Jammer dat veel al weer snel is onderkomen, maar met de beperkte middelen heeft men keuzes moeten maken.

Op het land van het hospitaal is ook een foundation actief geweest met het opzetten van een compleet 'childrens village' voor de weeskinderen van het District. Het zag er prachtig uit maar het trieste van het verhaal is dat wegens het plotseling stoppen van de geldstroom, uiteindelijk alle kinderen weer ondergebracht zijn bij familie. Al twee jaar ligt deze plek er verlaten bij terwijl er prachtige faciliteiten zijn. De ziekenhuisdirectie denkt na over een invulling waarbij ook (agri-)tourisme een optie is.

Na een volle dag rondkijken, fotograferen, filmen, vragen stellen en met elkaar sparren, eindigde deze dag voor ons met een gesprek met John Opolot en Sam Ebukalin over de mogelijke opties, strategieën en samenwerkingsverbanden van de toekomst. We gaan morgen naar de Kumi District Farmers Association, waarbij met name de insteek van een cooperatie van belang is. De Kumi farm kan een kristallisatiepunt binnen de Kumi gemeenschap vormen waarbij deze farm een uitzonderlijke positie kan innemen: trainings-

en demonstratiecentrum, vermarkter voor de farm en de cooperatieleden, verwerker van primaire producten etc.

Kortom: met een goede insteek zouden ook koppelingen met overheidprogramma's mogelijk moeten zijn. Laten we hopen dat de politiek hier tracht in deze ontwikkeling mee te gaan. Morgen meer!!

Dag 4: Gesprekken met de stakeholders in Kumi District.

6 augustus 2010 door Leonweijns in [Reisverslag Harrie en Leon, Kumi Farm](#)
Na een behoorlijk klam nachtje (de temperaturen lopen langzaam aan naar de 35 graden) 's morgens om 8.00 uur een afspraak met Sam Ebukalin. Sam was enkele jaren geleden lid van de board (Raad van Bestuur) van het Kumi Hospital. Hij heeft in een ander district nu een hooggeplaatste functie want niet iedereen rijdt in een dikke nieuwe 4-wheel drive met chauffeur en militair met doorgeladen uzi rond. Omdat hij van huis uit agriculturalist is en gehecht is aan het Kumi Hospital, zit de toekomst van het ziekenhuis en de farm in zijn hart. Bovendien heeft hij succesvol een farm in het andere district opgezet (rondom een school) en wil dat hier in Kumi ook realiseren. Hiervoor heeft hij een model ontwikkeld dat ook van toepassing is op Kumi farm. Dit model beeldt de 'stip-op-de-horizon' uit waar Kumi farm ook naar toe moet groeien. Het past in ieder geval bij de ideeën die Harrie en ik bespreken, dus dat is winst.

Ook is Sam de man met de connecties binnen de overheden op regionaal en nationaal niveau. Hij vertegenwoordigde Uganda op een Commonwealth bijeenkomst in Edinburgh waar hij sprak over 'Collaboration and Cooperation in Rural Uganda'. Het leverde hem aldaar een diner op met prins Charles in Edinburgh Castel. Sam is noodzakelijk voor het netwerk rond de Kumi farm.

Onze volgende afspraak vandaag was met de Veterinarian & Agricultural Service van het Kumi District (Mr. Alfred voor de dierhouderij en Mr. Valdo voor de gewasteelt). Zij voeren vanuit de overheid programma's uit die samengevat er allemaal op neer komen dat de boeren geld en eten genereren. Zij concentreerden zich sterk op het programma NAAS, wat gericht is op de aanplant van fruitbomen bij en op de boerenerven. Hiervoor worden 'seedlings' geleverd. Daarnaast zijn ze ook betrokken bij activiteiten

rondom het vermarkten van producten. Ik had hierbij wel twijfels over hoe en wat (dat heb je met marketeers!). Wat mij wel deugd deed dat hij ook inging op de competentieontwikkeling van de adviseurs/voorlichters. Vele van hen dachten toch nog erg traditioneel en eenlijnig. Goed om te horen dat degene die competenties moeten ontwikkelen bij de boeren, zelf ook bepaalde competenties moeten ontwikkelen en dat dit hardop gezegd wordt.

Hierna werden we ontvangen op het “gouvernement” van Kumi District, waar we ons verhaal konden doen tegenover de Ugandese Leon Frissen: een dame genaamd Angela. Natuurlijk werd het onvermijdelijke gastenboek getekend en waren er verschillende fotomomentjes. Snel sloot ook weer Mr. Alfred (van de Veterinarian Services) aan en kwam ook de Bisschop van Kumi District binnen. Hij is de Chairman of the Board van Kumi Hospital, 78 jaar en zeer begaan met wat er met het ziekenhuis gebeurt. Goed dus dat we op dat moment vele belangrijke stakeholders in de kamer hadden. Iedereen ziet de potentie van de farm voor het ziekenhuis, maar eigenlijk gaat het veel dieper. Het ziekenhuis is de kern, het kristallisatiepunt, de ‘nucleus’ van een coöperatief ingestelde groep boeren rondom het ziekenhuis. Denk hierbij aan de volgende functies: demonstratieboerderij, trainingscentrum, opslag en bewerking van de producten van de cooperatieleden, inkooporganisatie, vermarkttingscentrum, verwerking van producten waarbij toegevoegde waarde wordt gegenereerd, etc. Jullie begrijpen dat er onder die voorwaarde veel stakeholders zijn bij de ontwikkeling van Kumi farm. Wat echter zeker zo belangrijk is, is dat op die wijze ook de regionale en nationale overheid betrokken kan worden omdat met de kumi farm (als speciaal lid binnen een coöperatie) in een keer verschillende doelstellingen van overheidbeleid makkelijker gerealiseerd kunnen worden. Met zo een verhaal heb je dus sneller medewerking van de lokale autoriteiten en organisaties.

Onze volgende afspraak (het is nog steeds voor de middag) is met de (private) Kumi Districts Farmers Association (DFA), zeg maar de LLTB van Kumi District. Nicholas Oluca stond ons te woord. Een behoorlijk gedreven jongeman die bijgestaan werd door Ismael Opolot, die uit hetzelfde hout gesneden was. Er was een team van mensen aan de slag op allerlei gebied en niveaus, dus de vergelijking met de LLTB is gemakkelijk te maken. Hoofdtak is de ‘capacity building’ van de boeren, ofwel hoe kunnen ze een hoger inkomen krijgen? Ook zij werken via bepaalde programma’s en vermelden ook de focus op fruit(bomen). Met het planten van

fruitbomen hopen ze op verbeterde voedingspatronen en daarmee de ondervoeding en eenzijdige voeding van de arme boerenbevolking te kunnen doorbreken, naast natuurlijk de mogelijkheid om extra geld te verdienen.

Daarnaast pionieren ze met coöperatievorming. Met name rond het gewas aardnoten (de bekende pinda's) waarbij ze aankoppelen aan een landelijk programma. Aardnoten is een cashcrop in Kumi. Het wordt door vele boeren verbouwd, echter op kleine stukjes zodat de oogst per boer beperkt is. Bovendien zijn ze vaak overgeleverd aan opkopers die er natuurlijk niet de meest fairtrade-achtige manier van zaken doen op na houden. De coöperatie is opgezet in 4 subcounties, waarbij men 'bulking centers' (opslagplaatsen) bouwt en beheert. Men assisteert de boeren bij de verkoop, waarbij tegen een minimale 'fee' een eerlijkere prijs wordt gehaald. Ook houden ze zich bezig met post-harvesting training, zodat het rendement van de primaire oogst zo hoog mogelijk wordt.

Verder zijn nog de volgende zaken te noemen: advisering en voorlichting over productie van alle gewassen, bulkmarketing, natural resource management (beheer van de grond, water, etc), wat te doen bij 'hazards', en zorgen dat de boeren weet hebben van, participeren in en dus profiteren van landelijke programma's.

Lidmaatschap voor een familie (boer en partner) kost 3.500 Ug Shilling (ongeveer €1,50 !!). Een enkel lidmaatschap kost ongeveer €1,-. Omdat het hospitaal een organisatie is, dienen zij 27.000 Ug Shilling te betalen (€ 11,-) per jaar.

Met een bedrag van 5.000 Ug Shilling worden ze ook lid van Kumi Farmers Commodity Marketing Corporation Society LTD. De aankoop van een aandeel kost 10.000 Ug Shilling dus voor in totaal 18.500 Ug Shilling (€ 7,50) profiteren ze volledig van alle inspanningen van de DFA.

Ten slotte hebben ze binnen de DFA niet echt heel specifieke programma gericht op de vrouwen, maar ze houden wel degelijk rekening met de vrouwen op de boerderijen. Er wordt oa HIV/AIDS voorlichting meegenomen bij de bezoeken en contacten, de mannen kunnen redelijk ongezien condooms krijgen, hiushoudingszaken worden meegenomen door de fieldworkers, en bij bijeenkomsten worden zeker ook vrouwen betrokken.

Na een uitgebreide lunch die we waarachtig ook wel verdiend hadden, zijn we nogmaals terug gegaan naar de boerderij voor

meer foto's en film. Twee zaken die we verder nog bezocht hebben zijn noemenswaardig: een verlaten en destijds geplunderd pompstation met waterput, en de zogenaamde groentetuin. De waterput diende voor de veestapel en de pomp werd met elektra automatisch aangestuurd door het waterpeil. Dat ze dus over een afstand van minimaal een kilometer stroom daar naartoe brachten zegt wederom wat over de kracht van de boerderij destijds. De groentetuin was natuurlijk een deceptie voor Harrie en mij. Zo hier en daar tussen de grote hoeveelheden onkruid stonden aubergines, paprika's, een enkele kool en een nog zeldzamere ui te verpieteren. Men kon er geen water naar toe brengen dus met de huidige temperaturen en droogte levert het niets op. Men had natuurlijk wel nagedacht over irrigatie. De eerste pijpleiding was gelegd, maar de prioriteit ligt bij de watervoorziening van het vee. Als de veestapel groeit is er al een capaciteitsprobleem, dus eventuele irrigatie van een groentetuin is een illusie. De mogelijkheden hiervoor moeten elders op de farm worden gezocht. Overigens hebben we op het heetste van de dag door de velden gebanjerd. Dat moeten we de volgende keer iets beter plannen, want nu waren we rond half vier redelijk 'aan- en afgebrand'.

Tussen 17.00 en 19.00 uur nog even naar de town voor een internetcafé, een geldmachine en een paar koude biertjes. Geweldig om te ervaren dat onze good-old RABO-pinpas dus ook in diep Afrika zonder problemen enkele honderdduizenden Shillingen op commando uit de muur spuwt.

Morgen wederom een dag buiten de farm: er staat een Researchcenter en een Agricultural Education Center op het programma. Dus houdoe en wies merge wah !!

Dag 5: Op zoek naar samenwerking met de Proefboerderij en de Agrarische school.

7 augustus 2010 door leonweijs in [Reisverslag Harrie en Leon, Kumi Farm](#)
Na op woensdag de boerderij bekeken te hebben en op donderdag de stakeholders in de nabijheid van de farm, was het vandaag de beurt aan de verder weg gelegen overheids Research Station (zeg maar een combinatie van Sterksel, Leeuwarden, Barneveld en Vredepeel). Bovendien zouden we ook naar een Agricultural College gaan waar ook alle dierhouderij en gewasproductie onderwezen

wordt. Het zou wel weer een x-aantal uren hobbelen over dirt-tracks in onze Landcruiser worden, maar dat hebben we er voor over. Het landschap is mooi, en dit is het echte rurale Uganda wat we te zien krijgen!

Terug naar NASSARI in Serere, (de precieze vertaling moet ik jullie even schuldig blijven), maar het station houdt zich voornamelijk bezig met onderzoek, selectie en veredeling van gewassen onder semi-droge omstandigheden. Daarnaast zijn ze natuurlijk bezig om de juiste teelttechnieken te ontwikkelen onder deze omstandigheden, hebben ze verschillende fokprogramma's voor verschillende dieren (rundvee, varkens, kippen, geiten en schapen).

We waren geïnformeerd dat de directeur helaas in Entebbe verbleef, maar zijn plaatsvervanger was geïnformeerd en geïnstrueerd. Na enig over en weer gepraat tussen allerlei mensen bleek dus ook deze goede man niet aanwezig. Uiteraard met een goede reden (werd ons gezegd)!. Toch werd er een vervolgspraak gemaakt tussen Charles (administrator Hospitaal), Charles onze farm-manager en de directie van NASSARI. Helaas voor ons pas volgende week donderdag. We worden gelukkig op de hoogte gehouden via een gespreksverslag. Wellicht zien ze mij elke avond een verslag typen en heb ik ze aangestoken. Kort hebben we ons verhaal verteld en zij hebben een beetje info gegeven. Belangrijk was dat het veeteelt verbeteringsprogramma niet meer op deze plek werd doorgevoerd maar elders. Dit hoeft echter niets te betekenen voor een toekomstige samenwerking.

Voordat we vertrokken hebben we nog wel de profvelden bekeken met allerlei grassen en veevoerders. Tijdens ons hele bezoek heb ik een MASsey Furgesson tractor aan het werk gehoord. Ik heb beide Charles-sen gezegd dat dát nu het geluid was wat ik bij mijn volgend bezoek aan Kumi Hospital Farm ook wilde horen: een uur of 7 per dag een ronkende tractor. Dan wist ik tenminste zeker dat er wordt geploegd, gemaaid, gehakseld of wat dan ook.

Wederom een stuk hobbelen naar de Agrarische school, vergelijkbaar met de Citaverdes van deze wereld, maar natuurlijk toch wel anders. We zitten immers op het echte platteland van Uganda! Ook onze Charles, de farm-manager, had daar van 2002 tot 2005 op school gezeten. Ook deze school was voor de oorlog in een prima conditie. De ontvangst was wederom door ene Charles (de Principal van dit Agricultural Training Center). Hiermee komt het Charles-gehalte in de kamer op drie! Ook nu hebben we weer moeten constateren dat er nog veel moet gebeuren om de zaken

weer volledig op orde te brengen. De gebouwen voor de studenten en de lessen zien er wel goed uit maar de faciliteiten voor het vee (zeg maar de praktijkruimtes en de praktijkdieren) waren ook hier niet in de conditie zoals men die wenste. Toch zag het er wel hoopgevend uit: er waren gebouwen, men zag dikke varkens met biggen, dus er was weer wat in opbouw. Wat er wel goed uitzag, en dan met name de dieren, is het geitenprogramma. Ze hadden een aardige geitenkudde met grote gezonde dieren die goed waren voor 3 liter melk per dag.

Men was zéér geïnteresseerd in ons project. Ze wilden graag samenwerken omdat voor hen het voordeel was dat er bij de ontwikkeling van Kumi-farm dicht in de buurt een interessante praktijkplek voor hun studenten zou zijn. Voor de Kumi-farm zou samenwerking dus kunnen betekenen dat er regelmatige aardige groepen studenten inzetbaar zijn en daarmee de benodigde arbeidskrachten in drukke tijden wat verminderd kan worden. We moeten natuurlijk wel opletten dat hiermee niet de lokale arbeider en zijn mogelijkheden om een inkomen bij elkaar te werken wordt ondermijnd. Met een goed 'breeding-programme' (fokprogramma) op onze boerderij zouden zij in ieder geval de eerste klant zijn voor kwaliteitskalveren. Ook is er samenwerking mogelijk op het gebied van inkoop (koeien en ander vee) en verkoop (melk en andere producten). Als laatste is tevens gesproken over samenwerkingsmogelijkheden op het gebied van value adding (waarde toevoeging aan de primaire producten). Wat uiteraard belangrijk is bij al deze mogelijkheden is, ...is er een markt voor! Elke keer wordt ons op het hart gedrukt dat er voldoende markt in de omgeving en de steden Soroti en Mbale is.

We sluiten de dag af rond een uur of twee met een lunch in Soroti. Met zijn vijven bestellen we bakbanaan, maïs, rijst, bonen, een soort spinazie in pindasaus en kip. Om mij heen allemaal lekkere stukken kip: poten, vleugels, dikke borststukken, etc. Voor mij hadden ze het lekkerste bewaard: het karkas met inhoud! Ik ben al geen ingewanden eter dus heb maar wat zitten plukken aan het karkas. De dame die bediende was ontstemd dat dit speciale bordje voor een gast zo werd behandeld. Ik heb me er met een smoes vanaf kunnen maken.

Daarna gelukkig over een asfaltweg terug maar ook dat blijven ralley-achtige avonturen met al die voetgangers, fietsers en tegenliggers. In dit land geldt nog steeds het recht van de sterkste op gods wegen. Men sprint de berm in wijkt met zijn volbepakte

fiets vergenoeg uit dat men vaak genoeg volledig stilvalt. Als er iemand toch op 5 cm asfalt aan de kant blijft fietsen wordt hij eigenlijk voor 'niet-geheel-wijs' uitgemaakt. Hoe dan ook, wij hebben nog geen ellebogen van iemands arm 'afgezaagd' met onze 4-wheel drive!

Ten slotte nog een bezoek gebracht aan de lokale markt van Kumi om te zien hoe de consumentenvraag en -markt eruit ziet. Een scala aan groenten, gedroogde zaden, peulen en bonen, vlees en vis uit de meren (Tilapia en Victoriabaars). Ook voor de sterkere magen lagen er nog andere vis en visgedeeltes. Dan nog even naar het internetcafé om *Dag 4* op het blog te zetten en onze dag zit er weer op. Morgen gaan we als afsluiting van ons werk hier nog boerderijen bezoeken in de regio. We zijn dus nog niet helemaal 'shaken & stirred'. See you and Kamoi !!

Dag 6: Een dag met een verassende 'spirituele' wending !!

8 augustus 2010 door leonweijts in [Reisverslag Harrie en Leon, Kumi Farm](#)
Uiteraard vertrokken we ook vandaag met enige vertraging aan het programma. Het is Afrika dus daar kijken we niet echt van op. Whatever mistake we make, time remains our friend! Ofwel, vergeef ons de vertragingen, maar de tijd zal ons altijd goedgezind blijven.

We zijn vandaag op de coöperatie geweest waar Sam, en met name zijn vrouw Nora, de scepter zwaait. Aanwezig waren verder de coöperatie manager (Tim), de verantwoordelijke voor de in- en verkoop Alfred en Rosalyn die verantwoordelijk was voor het trainings centrum. Na de oorlogen hebben de vrouwen uit die regio de koppen bij elkaar gestoken terwijl de mannen de huizen gingen opbouwen. Samenwerking was het devies en zij hebben destijds zonnebloemen aangeplant en een flinke eerste oogst binnengehaald. Een zeer vriendelijke en kundige man zou deze club van 12 vrouwen wel helpen om er een goede prijs van te maken op de markt en nadat ze de hele oogst en nog wat zaken aan hem hebben meegegeven, zagen ze hem dus nooit meer terug!

Wijs geworden van deze les hebben ze de zaken toch voortvarender aangepakt en zijn ze eerste het aantal vrouwen in hun clubje gaan uitbreiden en werd het de moeite waard om voor de grotere hoeveelheid zonnebloemzaden en handpersmachine aan te schaffen.

Zo hebben ze hun eerste stappen gezet in de value addition (toegevoegde waarde op hun primaire product). Dit succesverhaal ging natuurlijk rond als een vuurtje en al snel was de club zo'n 1000 vrouw sterk. Met vrouw zeg je eigenlijk familie. De club werd een erkende Special Interest Group met een focus op zonnebloemen en kippen. Er werd een Community Based Station opgezet en in gezamenlijkheid is men de kippenmest gaan gebruiken voor citrusaanplant.

De beperking bleef de financiële kant van de zaak, dus werd besloten tot de opzet van een echte coöperatie waarbij 5 families een club vormen, 5 clubs een 'economische groep', en 5 à 10 economische groepen een sub-cluster. In de gehele structuur zit een bestuurlijk kader ingebouwd met oa verantwoordelijke commissies voor allerlei zaken. De leden dienen alle minimaal 1 acre zonnebloemen en 1 acre cassave te verbouwen. Na 2008 heeft men met hulp de beschikking gekregen over een 'oilexpeller' voor bulkproductie van de olie. En het zag er allemaal prima verzorgd uit. Men had eigen etiketten en een klein bestelwagentje waar ze 'organic food produced by the P'Kwi Womens Cooperation' mee distribueerden.

Verder is vermeldenswaardig dat ze een Rural Commission System hadden opgezet, zeg maar een data registratie systeem om bijvoorbeeld de totale zaadbehoefte binnen de cooperatie precies te kunnen vaststellen. Of gegevens over de marktsituatie. Ze waren ook bezig om een Certificate te bemachtigen wat ze in staat zou stellen om hun zonnebloemolie te exporteren. Iedereen in Limburg aan de Ugandese zonnebloemolie zou niks zo denken!! Laatste leuke vermeldenswaardige feit was dat ze de oude boerenwijsheden in de regio aan het registreren waren. Dit wilde men combineren met moderne technieken en kennis. In die combi zit winst!!

Ze gaven ons natuurlijk een fles olie mee waarmee onze geweldige Grace in ons guesthouse weer iets lekkers kan maken.

Op de terugweg nog even bij een innovatieve en daadkrachtige boerin langs die een goede koe had gekregen via een overheidsprogramma waarmee ze zero-grazing toepast (zeg maar 'op-stal-staan'). De koe was gevloegen (?), maar het 4 dagen oude kalf was wel aanwezig. Deze vrouw had een voor de regio prima erf, een prachtige boomgaard met lime-bomen, sinaasappelbomen en avocado-bomen. Na het afscheid hadden we met zijn allen een stuk of 5 dikke grote avocado's 'gescoord'.

Rond een uur of één lunch in town. Dat betekent een combinatie van de volgende (meer dan) goed vullende gerechten: dikke bananenpap (ematooke), rijst (emuceeri), dikke ingekookte gemalen maisbrokken (posho), bonen (emarooge) en rundvlees (akirin). Denk hierbij aan een flinke portie en je kunt er weer tegen.

Na de lunch (ongeveer 14.00 uur) wachtte ons dan de verassing. We zijn uitgenodigd door Dr John Opolot om een 'service' bij te wonen die de hele dag zou duren. Ik maakte me al zorgen dat ik de hele middag verder in de kerk zou doorbrengen, maar niets was minder waar. Ergens echt ver van de grote wegen op een plek waar enkele hutten bijelkaar stonden werd op dat moment een diaken ingewijd, en wel de neef van Dr Opolot die zeer religieus is. Er waren zo'n 1000 mensen op af gekomen die allemaal gezellig bij elkaar onder tentzeilen zaten. 4 koren, een paar traditionele muziekgroepjes en ontzettend veel kinderen. We wilden natuurlijk achterin gaan zitten maar de dokter eiste dat we zo dicht mogelijk bij het altaar kwamen zitten. Eenmaal genesteld telden we zeker 25 geestelijken en zaten we tussen de dorps- en regionotabelen en alle familie en vrienden van de versbakken diaken. We kregen ook een programma aangereikt van de dag en ze lagen een slordige drie uur achter op schema. De lunch zou volgens schema om half twee plaatsvinden, maar daar waren we dus nog voldoende op tijd voor toen we rond 14.30 uur aanschoven (oeps!!).

De mis werd opgefleurd met zang en dans, regelmatig schoten alle duizend mensen in de lach want tussen al dat serieuze werk is er in Afrika altijd wel plaats voor plezier. Er waren een aantal mensen aangekondigd om te speechen en natuurlijk ook dokter John. Even dacht ik dat hij mij zou vragen om ook even te spreken, maar gelukkig kwam dat er niet van. Je zou zo maar eens in alle onschuld iets zeggen wat niet geheel in deze 'service' past. Na de mis mocht/kon iedereen de diaken een cado geven en we hebben toch zeker een stuk of 15 kippen onder het altaar zien worden gedropt en ook een geit of 5. Verder zaken met bonen en ander eten en natuurlijk geld. Alle aanbieders gingen voor de diaken op knieën en kregen de zegen. Harrie en ik ook in de rij met een flap van 10.000 Ug Shilling en ook op de knieën. Hij was toch een beetje van slag met deze twee Mzungu's voor hem en de zegen kregen we dus niet.

Na de laatste gift volgde nog een geweldig ritueel: het aansnijden van de cake! Alsof er hier een bruidstaart werd binnengedragen. De nonnen zetten de schaal op een 7-tal flesjes fris en toen de twee kaarsjes en drie sterrepitsers waren aangestoken knalden er nog

een bus witte confetti de lucht in (prachtig mooi gezicht om dat witte spul op die mooie kort geschoren zwarte kopjes te zien: alsof het plaatslijk gesneeuwd had!

Na de cake, zo rond 16.15 uur was het voor de gasten dus eindelijk lunchtijd, en ja hoor, ook wij moesten er weer aan geloven. Weer een bord met goed vullende zaken. Bestek was er niet dus iedereen lekker de rijst en bonen naar binnen werken met de rechterhand. Het was ons dus niet gelukt om er tussen uit te knijpen. Dan maar na de lunch, dachte we. Weer mis! De doktor eiste dat we in de kring met de geestelijken en zijn familie aan het bier moesten. OK, een pot bier moet kunnen. Tijdens die fles opende de hemel zich en kregen we een lekkere bui te verwerken. Goedkeurend gemompel van de geestelijkheid vergezelde de het gedruppel op het tentdoek: uiteindelijk had ook God de diaken en het hele gevolg gezegend. Na ons bietje en de bui lukte het ons toch om weg te komen. Eind goed, al goed zou je denken! Bij terugkomst in het guesthouse zo rond 18.30 uur stond er weer een geweldig dinner van Grace klaar: het lukt uiteindelijk om de gebakken aardappels en de helft van de gebakken groente weg te werken, maar de rijstpot was nog bijna vol. Jullie hoeven je dus geen zorgen te maken dat we ondervoed terug komen. Ik denk dat we in Düsseldorf van de vliegtuigtrap rollen!

Morgen (zondag) wordt er niet gewerkt: orders van de doktor. We zullen een tochtje maken naar de Sipi watervallen en Mount Elgon. De twee Nederlandse studentes van het ziekenhuis die ook in het guesthouse verblijven gaan mee. Wordt zeker gezellig!

Het laatste woord van gisteren (Kamoi) betekent: tot morgen!! Dus Kamoi !!

(nieuwe opgave voor de googelaars: eyalama noi).

Dag 7: Zondag = rustdag, maar niet echt.

10 augustus 2010 door leonweijns in [Reisverslag Harrie en Leon, Kumi Farm](#)
Voor vandaag hebben onze gastheren een 'leisure'-dag geregeld. We mochten dus een beetje langer op bed blijven liggen want het was per slot zondag. Harrie hoorde dat er om 8.00 uur een kerkdienst zou zijn, dus die is op de normale tijd opgestaan. Ik heb toch een half uurtje extra gepakt. Het ontbijt werd opgefleurd met echte zondagse broodjes en een lekker vers sapje.

We hebben kunnen regelen dat de meisjes Megan en Stefanni mee konden naar de Sipifalls. Dit is eigenlijk een van de weinige echte toeristische plekken en ligt ongeveer een goed uur rijden van Kumi af. De Sipifalls liggen op de uitlopers van Mount Elgon die op de grens met Kenia ligt. Het is er groener, vruchtbaarder en vochtiger dan in Kumi dus de duurdere vierkante meters grond werden intensief bebouwd met oa koffie, bananen, kool, ui en natuurlijk maïs. De koeien kregen in principe alles in de voerbak, dus stonden vast op een plek.

De uitzichten werden steeds mooier naarmate we hoger kwamen. De eerste waterval kosten ons natuurlijk geld om te bezoeken. Ik denk dat het water van een meter of 80 naar beneden kwam suizen en in deze omgeving een prachtig gezicht.

De tweede waterval kon alleen via een geweldige steile hobbelweg bereikt worden en slingerde door echte traditionele plekjes met hutten en natuurlijk heel veel kinderen. Op deze plek kwamen dus duidelijk meer Mzungus's (witten), want er werd behoorlijk om geld gezeurd. Overigens heel begrijpelijk, want we blijven eigenlijk een zak dollars met een wit vel omheen voor deze mensen. De tocht naar de 2de waterval moest voortgezet worden dwars door de velden, echt geweldig om het landschap tussen bananenbomen en koffiestruiken voorbij te zien glijden. Bij de waterval moesten we onze camera beschermen tegen de regen van water uit de waterval. Deze was krachtiger dan de eerste. Door die watervlagen was het smalle pad natuurlijk glibberig en zagen de schoen er in no-time vulkaanrood uit. Ook hier natuurlijk dokken maar Charles onderhandelde een betere prijs uit. Overigens doe je dat altijd met het halve dorp om je heen. Van enige gêne was geen sprake, maar daar wen je snel aan hier. Er wordt gevoeld, bekeken, nog net niet gesnuffeld maar ze staan en hangen quasi aan je lip.

Omdat Sam Ebukalin maandagochtend niet op de afsluitende vergadering kon zijn, werden we vriendelijk doch dringend verzocht om langs zijn huis te rijden voor eten en drinken. (Ik was even bang voor een herhaling van de dag ervoor: driemaal dinner in een halve dag). We werden werkelijk met alle egards ontvangen in zijn gezellig tuinhuis waar verse sap en een goede maaltijd werd geserveerd. Omdat we Harrie inmiddels tot onze 'papa' hadden gebombardeerd, mocht deze uit respect natuurlijk als eerste aan het buffet beginnen. Na een uitbundig en hartelijk afscheid, zouden we, nadat dag 6 in internetcafé aan dit blog was toegevoegd, ontvangen worden bij Dr. Opolot voor eten en drinken. Wederom

was de ontvangst een geweldig warme deken voor ons. Ik ben echt onder de indruk gekomen van de hartelijkheid en gastvrijheid van deze mensen. Gemeende vriendelijkheid is wat je echt voelt!

Omdat de dokter gisteren tot in de late uurtjes aan het priesterwijdingsfeest had deelgenomen, heb ik tegen een uur of negen maar aangegeven, dat we iedereen nu zijn nachtrust moesten gunnen. Ik zit nu mijn dagtaak dus te beëindigen met dit verslag ook al roept mijn bedje wil ik plat. Maar ja, discipline !!

Morgen wordt een reisdag. Na de meeting gaat het terug richting Kampala (met een tussenstop bij de bron van Nijl). Toch ook apart. Volgens de Afrikanen de langste rivier op aarde. De mensen in Latijn Amerika denken er anders over er hoog in de Andes tocht nog een extra stukje Amazone is gevonden.

Dag 8: Kumi naar Kampala , en daarna de zoektocht naar Banda Inns

10 augustus 2010 door leonweijns in [Reisverslag Harrie en Leon, Kumi Farm](#)
Om 8.30 uur op maandagmorgen afgesproken met dokter Opolot en de farmmanager Charles voor een afsluitende vergadering. Ook vandaag blijft de tijd onze vriend ondanks wederom een forse vertraging. Uiteindelijk wordt deze bijeenkomst een herhaling van wat we de voorgaande 6 dagen al intensief met elkaar hebben besproken. Kortom: we moeten aan beide kanten flink aan het werk!

Na een warm afscheid en beloftes dat we elkaar natuurlijk weer gaan zien, toch nog even pinnen in Kumi Town. Helaas hadden alle leraren hun geld gekregen en zaten er een man of 60 voor een traag werkende geldmachine. Charles heeft een of ander 'emurgency'-verhaal opgehangen en dus kon deze Mzungu even voorkruipen. Je had ze eens (terecht eigenlijk) moeten horen. Maar ik had echt geen zin om twee uur voor een pinautomaat te wachten. Nog even een boek gekocht (over de landbouw en veeteelt in Uganda) en daarna als een speer richting Kampala. Eigenlijk verliep alles redelijk voorspoedig tot een Jinja (precies ja, daar waar de langste rivier ontspringt, althans volgens de Afrikanen). We wilden net ergens even snel iets eten en drinken bij een benzinstation, rijden we bijna een erg verstrooide vrouw van de sokken die zonder te kijken de weg wilde oversteken. En wat je op God's wegen in

Uganda zeker niet moet doen is rechts-links-rechts te kijken. Mijn advies: herhaal het gewoon nog een keer!

Ruim voor Kampala natuurlijk zwaar en dus langzaam verkeer en de reistijd liep snel op. Ik had ergens in Muyenga (wijk in zuiden van Kampala) een zgn Inn geboekt voor de laatste twee nachten. Helaas wist onze chauffeur niet elke plek in Kampala te vinden en zat het verkeer hopeloos vast. Net voor zonsondergang vonden we dan eindelijk onze plek voor de komende 2 nachten: een heerlijk kleine en vooral rustige plek in Kampala met een douche (waar je dus echt onder kon staan!) en een geweldige kokkin. Om 21.30 uur heeft ze ons van haar kunsten laten genieten.

Nog een flesje Nile Gold bier en vroeg onder de lakens. Morgenvroeg om 6.00 uur op om ruim op tijd op de University te zijn.

Dag 9: Makerere University, Faculty of Agriculture, en daarna nog even shoppen.

10 augustus 2010 door leonweijis in [Reisverslag Harrie en Leon, Kumi Farm](#)
Mijn dag begin nog voor de zon fatsoenlijk boven Lake Victoria op was. Een ontbijtje in een verder verlaten tuin en stipt op tijd de auto in, om maar te proberen zoveel mogelijk 'traffic' te vermijden. En alsof de duivel ermee speelt: geen traffic en ik was om 7.30 uur al op de universiteitscampus. Harrie zou later opstaan en we hadden het Sheriton hotel als meeting-point genomen.

Ik heb eebn half uurtje lekker buiten op de stoep van het faculteitsgebouw gezeten (heerlijk zo'n ochtend zonnetje). Uiteraard werd ik regelmatig gevraagd of men mij kon helpen. De Oegandezen zijn echt ontzettend vriendelijk!

Daarna nog een dik uur op het secretariaat van de 'dean'. Om goed 9.00 uur kwam dan toch de mededeling dat de dean 'really' verhinderd was en dat de Deputy Dean (zeg maar de adjunct directeur) mij zou verwelkomen. Prima, als ik mijn verhaal maar kwijt kan, een paar eerste goede vragen kon stellen, mijn spullen allemaal achter kon laten en een eerste (goede) indruk kon achterlaten. Ik hoop dat dat gelukt is, maar dat moet allemaal natuurlijk nog blijken. Na afloop zouden we nog ergens een catalogus ophalen maar omdat er mensen in vergadering zaten lukte dat niet. Vreemd, je kunt toch gewoon een boekwerk pakken

en dat aan mij geven? Ik zal de deputy dean wel vragen of hij het mij kan toezenden, was mijn reactie. Wachten zou ik zeker niet, want ik was bang dat ik dan drie uur op een boek zou wachten wat ze uiteindelijk toch niet meer op voorraad zouden hebben.

Nog even twee boeken bij de bookshop van de uni gekocht en toen op de boda-boda naar het Sheriton. Dit is dus een ritje achter op een motor zonder helm met een of andere Oegandese Rossi al slalommend tussen allerlei maffe taxibusjes en verder verkeer wat zich totaal niet aan de regels houdt. (Mijn vrouw zou het eens moeten weten! Gelukkig heeft ze niets gezien!). Toch is dit avontuur ook weer goed afgelopen en na een tweetal security checks het hotel in maar geen Harrie. (Trouwens, je merkt dat de twee bommen tijdens de finale van het WK, op dit soort plekken de beveiliging naar airport-level heeft gebracht: piepend wordt je van onder tot boven gescand en natuurlijk alle tassen open en door het welbekende poortje).

Na enig heen en weer ge-SMS elkaar toch gevonden en een halve middag door allerlei straatjes gebanjerd op zoek naar wat leuke dingen. Harrie heeft een kapper bezocht en heeft nu een American Marine-look en ik heb in een vet klein tentje een CD illegaal laten volbranden met moderne Oegandese popmuziek (leuk voor een feestje !!).

Vanavond weer lekker gegeten en wederom op tijd naar bed. Ook morgenvroeg willen we de traffic te vroeg af zijn en moeten we om 6.00 uur in de auto naar het vliegveld Entebbe zitten. 7.00 uur inchecken en om 9.00 uur de vlucht.

Met deze terugvlucht komt er in ieder geval een eind aan de reisverslagen. Ik hoop dat ik jullie allemaal zo goed als het maar even mogelijk was (het blijft per slot van rekening een land in Oost-Afrika), op de hoogte heb kunnen houden.

Het echte werk gaat nu beginnen. Hoe komen we ‘van-de-plek’? Geld, passie, doorzettingsvermogen, creativiteit en ieders netwerk is nodig om dingen in beweging te zetten. Ik heb er zin in. Als jullie dat ook hebben dan gaat er iets gebeuren !! Denk mee en doe mee, want “the farm is the future of the Kumi community”.